

heidsdescriptoren van het ERK gerelateerd worden of dat met deze descriptoren als leidraad teksten en kijk-/luistermateriaal gezocht en opgaven geconstrueerd worden.

Aan de techniek kan en moet nog het een en ander worden verbeterd

Aan de techniek kan en moet nog het een en ander verbeterd worden. Op den duur moet een echte 'multi-mediatoots' ontstaan, waarbij de mogelijkheden van de computer optimaal benut worden. Zo moet het

bijvoorbeeld mogelijk zijn een onlinewoordenboek te raadplegen, te slepen, met pop-ups en invulschermen te werken, en dergelijke.

De instructie aan de leerlingen, ook via het beeldscherm, moet nog duidelijker en een proeftoets(je) om kennis te maken met de bediening en navigatie is noodzakelijk.

Het feit dat er twee vaardigheden gemeten worden en dat er opgaven zijn over een relatief beperkt aantal onderwerpen kan zowel een bedreiging voor de betrouwbaarheid als voor de validiteit vormen. Ook dit punt verdient aandacht bij vervolgonderzoek.

OPROEP

Noodzakelijk is dat er bij een experiment als dit veel scholen en leerlingen meedoen, zodat voldoende gegevens verzameld kunnen worden. Cito wil dan ook aan docenten Duits vragen zich per e-mail op te geven om in maart–mei 2008 met zo veel mogelijk leerlingen van vwo 5 (heelvak) mee te doen aan het experiment. Met u wordt dan zo spoedig overlegd over data, systeemeisen, afnamecondities en dergelijke. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Dorrie Goossens, <dorrie.goossens@cito.nl>.

Geïntegreerde taalvaardigheden

De twee taalvaardigheden – lezen en kijken/luisteren – moeten samen een meerwaarde opleveren, ze moeten echt geïntegreerd worden, bij voorkeur op een 'natuurlijke' manier. Uiteindelijk zou het om een nieuw soort lezen en kijken/luisteren moeten gaan, anders dan in de tot nu toe gebruikelijke toetsvormen, want het gaat hier eigenlijk om een nieuwe vaardigheid, waarbij de som van de onderdelen meer is dan de afzonderlijke vaardigheden. Het examenprogramma – kijk- en luistervaardigheid is (nog) niet toegestaan in het centraal examen – zal moeten worden aangepast. Een mogelijkheid zou zijn beide vaardigheden in deelvaardigheden te splitsen, waarbij sommige dan in het schoolexamen en andere in het centraal examen getoetst worden. Het is voorstelbaar dat de lange(re) teksten en het lange(re) kijk- en luistermateriaal in het schoolexamen aan bod komen en dat daar de vaardigheden afzonderlijk getoetst worden. In de computertoets bij het centraal examen komen dan de korte(re) teksten en het kort(er) kijk- en luistermateriaal aan bod en worden de vaardigheden geïntegreerd getoetst. De voordelen zijn evident: zowel in het schoolexamen als in het centraal examen worden beide vaardigheden getoetst, met meer en gevarieerder materiaal, waardoor ze beide voldoende tot hun recht komen en het eindcijfer minder door de leesvaardigheid gedomineerd wordt.

Vervolg

Op verzoek van de CEVO wordt het experiment dit schooljaar voortgezet met meer scholen en leerlingen, buiten examentijd, in een niet-examenklas (5-vwo). De techniek en de toets worden aangepast en verbeterd, het experiment blijft beperkt tot Duits, havo en de twee receptieve vaardigheden.

Bij een bevredigend verloop van dit experiment kan volgend schooljaar een pilot met een echt computerexamen op een klein aantal scholen plaatsvinden en eventueel het jaar daarna op een groter aantal scholen.

Voortzetting van het experiment en een eventuele invoering van een computerexamen – mogelijkerwijs ook bij andere talen – is slechts mogelijk als dit breed door het veld gedragen wordt, als de scholen voldoende faciliteiten hebben en als gegarandeerd kan worden dat alles foutloos functioneert. ■

Dorrie Goossens was 23 jaar werkzaam als lerares Duits aan een scholengemeenschap voor mavo (nu vmbo), havo en vwo in Warnsveld en is sinds juli 2001 werkzaam als toetsdeskundige mvt bij Cito in Arnhem.

Foto: Anda van Riet

HET VREEMDETALENONDERWIJS VANUIT HET PERSPECTIEF VAN DE DYSLECTISCHE LEERLING

In het vorige artikel deden wij suggesties die specifiek gericht zijn op het verbeteren van het technisch lezen en het spellen. In dit artikel bekijken we het vreemdetalenonderwijs vanuit het perspectief van de dyslectische leerling en signaleren we enige struikelblokken die het gevolg zijn van de problemen met lezen en spellen. Wij beperken ons wederom tot de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In het volgende, tevens laatste artikel, komen het onderwijs Engels in de bovenbouw en de examenvoorbereiding aan bod.

Ans van Berkel, Evelyn Wiers & Rinie Hoeks-Mentjens

Dat een leerling dyslectisch is, blijkt duidelijk bij het spellen en/of het lezen. Hij maakt veel en hardnekkige spelfouten, leest traag of met veel leesfouten. Minder opvallend zijn andere consequenties van de dyslexie. Die vloeien voort uit het overwegend schriftelijke karakter van het vreemdetalenonderwijs in de onderbouw. Hoewel er inmiddels goede mogelijkheden zijn om de vreemde taal in mondelinge vorm aan de leerlingen aan

te bieden, wordt in ruime mate gebruikgemaakt van de geschreven vorm van taal. Daarmee bedoelen we hier niet lees- en schrijfvaardigheid, maar het oefenen en toetsen van allerlei onderdelen van de taal en van de taalvaardigheid met behulp van lezen en schrijven.

Uitspraak oefenen

Hoe vaak wordt uitspraak niet geoefend of getoetst aan de hand van het laten oplezen van een stukje tekst? Op basis van de informatie over dyslexie zal duidelijk geworden zijn dat hardop lezen een heel andere vaar-

Het komt nogal eens voor dat een dyslectische leerling de woorden die 's avonds gekend werden, de volgende dag op de schriftelijke overhoring vergeten is

digheid is dan uitspraak oefenen. Als een dyslecticus een tekst slecht voorleest (zie de voorbeelden in Van Berkel, Wiers & Hoeks-Mentjens, 2007a), zegt dat weinig over zijn uitspraak. Het zegt veel over zijn problemen met teken-klank-

koppeling en met woordherkenning. Er is overigens een redelijke kans dat de uitspraak van dyslectische leerlingen, bij wie de mondelinge vaardigheden veelal sterker zijn dan de schriftelijke, helemaal niet slecht is. Uitspraak moet dan wel getraind worden in oefeningen waarin het om uitspraak gaat, los van het lezen, bijvoorbeeld met discriminatie- en naspreekoefeningen.

Woordjes leren

Het komt nogal eens voor dat een dyslectische leerling de woorden die 's avonds gekend werden, de volgende dag op de schriftelijke overhoring vergeten is. Dat geldt vooral wanneer de woorden schriftelijk worden overhoord. Het inprenten van de spelling kost veel tijd en moeite en levert slechts een matig resultaat op. Dyslectische leerlingen klagen erover dat het lang duurt voordat zij woorden kennen, en dat het een zware opgave is om voor een proefwerk grote hoeveelheden woorden te onthouden.

Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in de werking van het geheugen. Het geheugen kan worden voorgesteld als een netwerk waarin allerlei woorden onderling verbonden zijn. Nieuwe woorden worden het best onthouden, wanneer er zo veel mogelijk verbindingen mogelijk zijn met eerder geleerde woorden. Te denken valt aan verbindingen wat de betekenis, de grammaticale functie en de vorm betreft. En juist dat laatste aspect is, voor zover het om de geschreven vorm gaat, bij dyslectici minder ontwikkeld dan bij de klasgenoten. Bij hen ontbreekt een deel van de mogelijke verbindingen tussen woorden. Alleen al daarom moet het langer duren voordat woorden bekliven. Andere leerlingen kunnen woorden inprenten door ze een paar keer op te schrijven, want schrift grift. Dat geldt veel minder voor dyslectische leerlingen. Zij zouden altijd eerst de uitspraak en de betekenis van woorden moeten leren, en de geschreven woorden eerst moeten leren herkennen (receptief leren) alvorens de spelling productief te leren.

Als het leren van woorden een moeizaam proces is, is het van groot belang dat de daaraan te besteden tijd zo efficiënt mogelijk wordt benut. Leerlingen zouden vooral woorden moeten leren die veel voorkomen en die voor hen nuttig zijn. Aan die twee criteria voor woordselectie schort het nogal eens in de leergangen. De thematische opbouw van een leergang kan tot gevolg hebben dat relatief veel laagfrequente woorden moeten worden geleerd. In sommige leergangen worden wel heel veel groenten bij de groenteman te koop aangeboden, of komen er wel heel veel dieren voor in de dierentuin. Veel van deze woorden zullen snel vergeten zijn, omdat de leerlingen ze eenmalig hebben geleerd en later niet meer tegenkomen. Het alleen receptief of ook productief leren van woorden maakt voor een dyslectische leerling een groot verschil, zeker als het om de schriftelijke vorm gaat. Een woord leren herkennen lukt sneller dan de spelling ervan leren. Sommige docenten zijn van mening dat alle woorden in beide richtingen gekend moeten worden, ook als in de leergang staat aangegeven dat bepaalde woorden alleen receptief behoeven te worden geleerd. Zulke docenten zouden moeten vertrouwen op onderzoek waaruit blijkt dat woorden niet beter receptief onthouden worden als ze ook productief geleerd zijn (Mondria & Wiersma, 2004).

Spreekoefeningen

Het oefenen van taalfuncties door middel van *chunks* of taalriedels gebeurt veelal in oefeningen waarboven staat 'Say it in English', 'Complete the dialogue', 'Redemittel', 'Hoe vraag je in het Frans?', 'Hoe zeg je...?'. Deze spreekoefeningen blijken verkapte schrijfoefeningen te zijn, wanneer het antwoord opgeschreven moet worden. Het opschrijven geeft altijd onzekerheid, omdat de leerling weet dat hij dat niet foutloos zal kunnen. Als dan in een toets de spelfouten worden meegerekend, behoeft het geen verbazing te wekken dat zo'n leerling de indruk krijgt dat hij niet in staat is tot het voeren van een gesprekje in de vreemde taal. Zou je een dyslectische leerling vragen zo'n gesprekje mondeling te oefenen en dan uit te voeren, dan zou dat waarschijnlijk aardig lukken.

Nieuwe woorden worden het best onthouden, wanneer er zo veel mogelijk verbindingen mogelijk zijn met eerder geleerde woorden

In de loop der jaren hebben wij vele leerlingen begeleid bij het leren van een of meer vreemde talen en daarvoor kennisgemaakt met de eisen die aan leerlingen worden gesteld. Juist het trainen van taalfuncties blijkt nogal verschillend te worden opgevat. Als antwoord op de spreekopdrachten zijn er in principe meestal meer reacties mogelijk, variërend van eenvoudig naar complex taalgebruik. Hoofdzaak is dat de reactie communicatief adequaat is. Het is dan ook opvallend dat sommige docenten vasthouden aan een reactie die woord voor woord overeenkomt met het in de leergang voorgestelde antwoord. In deel 3 van een Engelse leergang bijvoorbeeld komt de volgende zin voor, te gebruiken als je iemand een compliment maakt: 'You are so clever, winning that essay competition'. In het oefenboek staat de volgende opdracht: 'Je buurjongen heeft een opstelwedstrijd gewonnen. Je geeft hem een compliment. Wat zeg je?'. Zouden leerlingen spontaan de voorgestelde zin gebruiken, mochten ze ooit in zo'n situatie komen? Waarschijnlijk niet. Zulke zinnen worden ingeprent met het oog op het proefwerk en worden daarna weer snel vergeten. Het is de vraag of dat een efficiënte manier is om spreekvaardigheid te ontwikkelen. Voor dyslectische leerlingen, die ook nog eens extra moeite zullen hebben met het lezen van de soms ingewikkelde, gekunstelde opdrachten en het opschrijven van de antwoorden, geldt dat eens te meer.

Trainen van luistervaardigheid

Bij luistervaardigheid kan een flinke hoeveelheid leswerk nodig zijn, bijvoorbeeld bij het maken van meerkeuzevragen of het invullen van een gatentekst. In het voorbeeld dat hiernaast is afgebeeld, het begin van een luistertaak, is dat het geval. Hoewel de in te vullen woorden eenvoudig zijn, is de kans groot dat het lezen van de dyslectische leerling te langzaam gaat en te veel concentratie vraagt om het beluisterde te kunnen volgen. De schuingedrukte woorden moesten worden ingevuld.

Het zal duidelijk zijn dat een dyslectische leerling ook in het nadeel is, wanneer niet uit antwoorden gekozen kan worden, maar de antwoorden in de vreemde taal opgeschreven moeten worden. Als zo'n leerling laag op luistervaardigheid scoort, is daarom niet uit te sluiten dat dat door de lees- en/of schrijfcomponent van de luistertaak komt. Dat is des te schrijnender, omdat luistervaardigheid naast spreekvaardigheid, juist een sterke vaardigheid kan zijn waarmee de leerling de slechte resultaten bij lezen en schrijven kan compenseren. Juist dyslectische leerlingen zouden aangespoord moeten worden hun kijk- en luistervaardigheid te ontwikkelen

door zo veel mogelijk te kijken naar tv-programma's in de vreemde taal.

Onregelmatige werkwoorden leren

Er zijn docenten die vanaf het tweede leerjaar wekelijks onregelmatige werkwoorden laten leren. Soms zijn dat er wel heel erg veel, dertig tegelijk voor de eerste keer is misschien niet alleen voor een dyslectische leerling een hele klus. Aan de hand van voorbeelden uit het Engels laten we zien hoe lastig die taak is. Allereerst is er de niet voorspelbare koppeling tussen klanken en letters. Vergelijk bijvoorbeeld *read – read – read* met *leave – left – left*. Je hoort dezelfde klinkers, in beide gevallen spel je in het hele werkwoord

Bij luistervaardigheid kan een flinke hoeveelheid leswerk nodig zijn

ea, maar in de verbogen vormen vind je in het ene werkwoord *ea* en in het andere *e*. In *spread – spread – spread* zie je dezelfde spelling *ea* als in *read – read – read*, maar in *spread* hoor je in alle vormen de klinker <e>. Vergelijk ook *pay – paid – paid* (drie keer dezelfde klinker) met *say – said – said*. De klinkers in *rise – rose – risen* en in *ride – rode – ridden* zijn dezelfde, maar in *riden* spel je twee dezelfde medeklinkers en in *risen* niet. De geschreven vorm van het hele werkwoord voorspelt weinig over de verbogen vormen: *bear* wordt verbogen als *bore – borne* maar *hear* als *heard – heard*. De verwarring

voorbeeld

Listening Examination Anglia, Elementary Level

Listen to this passage and write the missing words in the spaces given.

Our topic today is elephants. In some (example) ways they are just like us. They live (1) in family groups and they love taking baths!

There are two kinds of elephant – African and Asian. The African elephant is the world's biggest land (2) animal. Males can grow up to 4m tall, which is over twice as tall as a man (3). They can weigh up to 7 tons, which is as much (4) as 90 people! Asian elephants are smaller and lighter, with smaller ears. They live in India, Sri Lanka and parts of south east Asia.

(Et cetera)